

ARIFA ISAKOVIĆ

Utjecaj reforme osnovnog obrazovanja na položaj nastave historije u osnovnim školama

a) Nastavni planovi i programi za devetogodišnju osnovnu školu u BiH

Obrazovanje u BiH je u nadležnosti dva entitetska i deset kantonalnih ministarstava obrazovanja, te Odjela za obrazovanje Brčko Distrikta. Zbog podijeljene nadležnosti nad obrazovanjem reforma osnovnog obrazovanja, naročito u Federaciji, teče neujednačeno što je rezultiralo i razlikama u nastavnim planovima i programima.

U Republici Srpskoj devetogodišnje osnovno obrazovanje uvedeno je školske 2003/2004. godine, a nastava se izvodi po jedinstvenom NPP za devetogodišnju osnovnu školu koji je izradio Republički Pedagoški zavod Republike Srpske. (Ovaj NPP predstavlja model Okvirnog NP za devetogodišnju osnovnu školu kojeg su predstavnici entitetskih i kantonalnih obrazovnih vlasti izradili u oktobru 2003. godine).¹

U Federaciji BiH devetogodišnje osnovno obrazovanje se uvodi sukcesivno od školske 2004/2005. godine. U Unsko-sanskom kantonu, Bosansko-podrinjskom, Tuzlanskom, Zeničko-dobojskom i Kantonu Sarajevo nastava se za sve učenike od I do VII razreda izvodi po novom programu za devetogodišnju školu, a u Posavskom i Hercegovačko-neretvanskom kantonu za dio učenika. U Kantonu 10 devetogodišnje osnovno obrazovanje je započelo školske 2006/2007. a u Zapadnohercegovačkom 2009. godine. U Brčko Distriktu BiH, pored osmogodišnjeg osnovnog, provodi se i devetogodišnje osnovno obrazovanje.

Zbog ustavne nadležnosti kantona nad obrazovanjem stanje u obrazovanju u Federaciji BiH je mnogo složenije u odnosu na situaciju u Republici Srpskoj. Uvođenjem devetogodišnje osnovne škole u Federaciji je formirano Vijeće za usklađivanje udžbeničke politike kojeg čine federalni i svi kantonalni ministri obrazovanja i nauke. Zadatak Vijeća je, između ostalog, i usvajanje okvirnih NPP. Pored Vijeća za usklađivanje udžbeničke politike, postoji i: Koordinacijsko tijelo za provedbu i

¹ Bijeli papir, Zajednička strategija za modernizaciju osnovnog i srednjeg obrazovanja u BiH, 2003. godina.

praćenje obrazovne reforme u Federaciji Bosne i Hercegovine i Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, Stalna stručna komisija za praćenje i vrednovanje primjene koncepcije devetogodišnje osnovne škole i novih nastavnih programa, Stalna stručna komisija i podkomisija za izradu Okvirnog nastavnog plana i programa, standarda i normativa za devetogodišnju osnovnu školu itd. ali je teško steći uvid u njihove ingerencije i međusobni odnos.

Prema Koncepciji devetogodišnje osnovne škole nastavni planovi i programi kantona se sastoje od:

- a) Općeg dijela - zajedničke jezgre
- b) Posebnog dijela - lokalne komponente

Dosadašnji rezultat ovakve obrazovne politike u pogledu NPP-a je sljedeći:

1. "NPP za devetogodišnje osnovnu škole na hrvatskom jeziku u Bosni i Hercegovini"

Ovaj Nastavni plan i program su 2008. godine priredila ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta: Hercegovačko-neretvanskog, Srednjobosanskog, Zapadnohercegovačkog, Posavskog i Kantona 10.

2. Okvirni NPP od 1. do 8. razreda devetogodišnje osnovne škole koje je donijelo Vijeće za usklađivanje udžbeničke politike F BiH.

3. NPP za devetogodišnju osnovnu školu od 1. do 8. razreda koji se koriste u pet kantona u čijim se školama izvodi nastava na bosanskom jeziku: Kanton Sarajevo, Tuzlanski kanton, Zeničko-dobojski kanton, Unsko-sanski i Bosansko-podrinjski kanton.

Ministarstvo obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo je donijelo i NPP za 9. razred.

b) Historija u nastavnim planovima za osmogodišnju i devetogodišnju osnovnu školu

Problemi nastave historije su se počeli umnožavati procesom njenog osavremenjivanja koji je započeo prije procesa prelaska sa osmogodišnjeg na devetogodišnje osnovno obrazovanje. Počeo je na osnovu preporuka prvog seminaru Vijeća Evrope organizovanog 1999. godine u saradnji sa Uredom Visokog predstavnika o temi "Nastava iz kontroverznih i osjetljivih tema iz historije u srednjim školama". Učesnici su bili kantonalni ministri obrazovanja, historičari, eksperti za nastavne programe, voditelji obuke za nastavni kadar, autori udžbenika i nastavnici.

Na osnovu preporuka Vijeća Evrope o podučavanju historije 21. vijeka (2001/15), Federalno ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta je 2002. godine donijelo novi NPP za historiju u osnovnim i srednjim školama i objavilo konkurs za pribavljanje rukopisa udžbenika koji su trebali biti napisani u skladu sa novim NPP.

Međutim, već naredne godine se pokazalo da reforma NPP i udžbenika historije nije donijela pozitivne promjene, nego je stvorila još veće razlike u nastavi historije u školama u BiH, naročito u školama koje su dotada izvodile nastavu po jedinstvenom NPP na bosanskom jeziku. Prema dokumentima do kojih sam uspjela doći u toku pisanja referata, do 2003. godine u školama u BiH primjenjivana su tri NPP:

1. NPP na bosanskom jeziku,
2. NPP na hrvatskom jeziku i
3. NPP na srpskom jeziku.

Nakon 2003. godine počinje “dijeljenje” u okviru NPP na bosanskom jeziku uzrokovano neprihvatanjem pojedinih kantonalnih ministarstava, NPP za historiju koje je 2002. godine donijelo Federalno ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta. Time su stvorene razlike u broju sedmičnih sati nastave historije u kantonima u kojima je dotada primijenjivan jedinstven NPP. Naprimjer: u školskoj 2004/2005. godini nastava historije u osnovnim školama Kantona Sarajevo bila je zastupljena sa 6 sati, a u školama na području Unsko-sanskog kantona, čije je nadležno Ministarstvo prihvatilo NPP Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, sa 8 sati.

Nastavni plan i program za devetogodišnju osnovnu školu

U NPP za devetogodišnju osnovnu školu nastava historije je najviše marginalizirana u nastavnim planovima i programima kantona u kojima se nastava izvodi na bosanskom jeziku. Sedmični broj časova historije odgovara broju časova historije predviđenim Okvirnim NPP koje donosi Vijeće za usklađivanje udžbeničke politike i prema kojem se pišu udžbenici, ali postoje neke razlike u programskim sadržajima.

U izmjenama programskih sadržaja u odnosu na Okvirni NPP prednjači Ministarstvo obrazovanja i nauke Kantona Sarajevo.

- Okvirnim NPP bilo je predviđeno da se u okviru predmeta Društvo u V razredu izučava historija BiH od najranijih vremena do danas, ali je odlukom Ministarstva ovaj dio eliminisan iz NPP.
- Iz NPP za VI razred eliminisani su sadržaji koji se odnose na područje BiH u pra-historiji i u antičkom dobu koji su inkorporirani u NPP za VII razred.
- Iz NPP za VIII razred izuzeti su sadržaji koji se odnose na historiju BiH pod austrougarskom vlašću i “prenijeti” u NPP za IX razred.

	VI RAZRED	VII RAZRED	VIII RAZRED	IX RAZRED
NPP NA HRVATSKOM JEZIKU	2	2	2	2
NPP REPUBLIKE SRPSKE	1	2	2	2
NPP (Sarajevo, Tuzla, Zenica, Bihać, Goražde)	1	2	1	2

Posljedice neusklađene obrazovne politike u NPP za historiju u osnovnoj školi

a) Nastavni planovi i programi

Najbolji pokazatelj nerazumijevanja obrazovnih vlasti kada su u pitanju problemi nastave historije je konkurs za pribavljanje rukopisa udžbenika historije za osnovnu i srednju školu koji je 2006. godine objavilo Vijeće za usklađivanje udžbeničke politike F BiH. Prema propozicijama konkursa autori udžbenika su bili dužni da izrade udžbenike poštujući Nastavni plan i program Federalnog ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta iz 2002. godine, Zajedničku jezgru NPP u BiH i Smjernice za pisanje i ocjenu udžbenika historije, što je bilo nemoguće, jer se sva tri dokumenta međusobno isključuju.

Koliko je Vijeće za usklađivanje udžbeničke politike uspješno u svome radu ilustrira činjenica da su se udžbenici historije za osmogodišnju osnovnu školu pisali po jednom, a nastava se izvodila po drugom NPP. Tako naprimjer, za NPP za historiju po kojem se izvodila nastava u školama na području Kantona Sarajevo od 2003. godine ne postoji adekvatan udžbenik, iako u Zakonu o osnovnom obrazovanju Kantona Sarajevo (Čl. 42) piše da se nastavni plan i program ne može realizirati ako ne postoji odgovarajući udžbenik.

Koncepcija devetogodišnje osnovne škole pretpostavlja moderan NPP, kako za druge nastavne predmete, tako i za historiju. Međutim, ako se uporede NPP za historiju u osmogodišnjoj osnovnoj školi i NPP za historiju u devetogodišnjoj osnovnoj školi uočavaju se stari problemi: preobimni programski sadržaji u odnosu na broj sedmičnih sati i koji su uz to hronološki koncipirani iako je preporuka Vijeća Evrope koju su usvojile obrazovne vlasti 2001. godine bila da se odustane od "principa linearnog nastavnog plana, odnosno od kontinuirane hronologije kroz sva historijska razdoblja".² Novina u NPP za historiju u devetogodišnjoj, u odnosu na NPP

² Vijeće Evrope – Ministarsko vijeće Nastava povijesti u Evropi 21. stoljeća, Preporuka Rec (2001) 15 o nastavi povijesti u Evropi 21. stoljeća.

za osmogodišnju školu su definirani ciljevi NPP i način njihovog ostvarivanja tj. date su preporuke za primjenu određenih nastavnih metoda i oblika rada. To bi bila pozitivna novina da su svi elementi NPP međusobno kompatibilni. Moglo bi se reći da su programski sadržaji definirani na principima tradicionalne nastave historije, a nastavne metode i oblici rada za ostvarivanje ciljeva NPP na principima modernog načina poučavanja historije.

Ovako kreirani nastavni planovi i programi su jedan od razloga lošeg imidža historije kao nastavnog predmeta, zbog čega određene profesionalne grupe tretiraju historiju kao nastavni predmet koji "samo stvara probleme". Prilikom izrade nastavnog plana i programa svaka profesionalna skupina se javlja i kao interesna skupina, koja se nalazi u konkurentnom odnosu prema drugim takvim skupinama za druge nastavne predmete. Svaka od profesionalnih skupina izrađuje obimne NPP želeći na taj način istaći značaj "svog" nastavnog predmeta na osnovu čega traže povećanje broja sati.³

Okvirni Nastavni planovi i programi za historiju u devetogodišnjoj osnovnoj školi su također opsežni s obzirom na broj sati. Postoji realna potreba za povećanjem broja sati nastave historije u osnovnoj školi, ali taj zahtjev se ne temelji na opsežnom NPP nego:

- a) ulozi historije u postkonfliktnom vremenu
- b) novom načinu poučavanja historije

b) Udžbenici historije

Jedan od velikih problema nastave historije u školama su i udžbenici čiji sadržaji su ostali sporni uprkos brojnim analizama i usvajanjem Smjernica za pisanje i ocjenu udžbenika historije. Iako Smjernice predstavljaju jedan korak naprijed ka usklađivanju sadržaja udžbenika historije, one su izazvale i određene probleme. Njima je određeno da kontroverzne i osjetljive teme treba predstaviti na multiperspektivan način uz korištenje historijskih izvora, ali kao ni NPP, ne ukazuju autorima i recenzentima koje su to kontroverzne i osjetljive teme.

S obzirom na podijeljenost historiografije, a da se među autorima i recenzentima udžbenika historije nalaze i naučni radnici čija su stajališta nepomirljiva, ovakve nepotpune Smjernice otežavaju proces usklađivanja sadržaja udžbenika historije. Vijeće za usklađivanje udžbeničke politike je prije dvije godine uvelo praksu koja obavezuje autore udžbenika da uvažavaju sugestije recenzentata koji međusobno ne razmjenjuju mišljenja u toku recenziranja udžbenika. S obzirom da se mišljenja recenzentata u pogledu naučne utemeljenosti sadržaja određenog udžbenika razlikuju, ili su autorovi i

³ Pogledati dokument: Zajednička strategija za modernizaciju osnovnog i općeg srednjeg obrazovanja u BiH. Dokument su izradile 2003. godine obrazovne vlasti u BiH uz pomoć EC-TAER programa koji je finansirala EU.

stavovi recenzenata oprečni, ovakav postupak recenziranja udžbenika, uz sve prethodno navedene otežavajuće okolnosti, je neprimjenjiv na udžbenike historije.

Izradu udžbenika historije je još više zakompliciralo Vijeće za usklađivanje udžbeničke politike F BiH koje konkursom autorima i recenzentima samo sugerše da “trebaju” poštovati Smjerince, što znači da njihovo poštivanje nije obavezno. Isključivanje obaveze poštivanja Smjernica, Vijeće je potvrdilo i usvajanjem novog obrasca za recenziranje udžbenika historije koji je prvi put primjenjen u recenziranju udžbenika historije za 7. razred devetogodišnje osnovne škole. U obrazac su unijeti kriteriji zasnovani na Smjernicama: pitanje zastupljenosti multiperspektivnosti u predstavljanju kontroverznih tema i historijskih izvora. U obrascu nema eliminatornih kriterija, nego se po svim kriterijima udžbenici ocjenjuju ocjenama od 1 do 5, pa čak i kada je u pitanju autorova objektivnost.

Rezultat ovakvog načina pisanja i recenziranja udžbenika historije je osam odobrenih udžbenika historije za 7. razred devetogodišnje osnovne škole koji se međusobno razlikuju po konceptu i interpretaciji istih tema.

Prijedlozi:

1. Uskladiti broj sati nastave historije u NPP u BiH
2. Uskladiti obim programskih sadržaja sa brojem nastavnih sati
3. Izraditi novi NPP na nivou BiH sa što širom zajedničkom jezgrom u kojem će biti određene teme koje treba predstaviti na multiperspektivan način. Teme oko kojih se ne postigne saglasnost izbjeći, jer učenici mogu i na drugim temama učiti da posmatraju određeni problem iz različitih perspektiva.
4. Nastavni plan i program bi trebao biti tako koncipiran da omogućava izradu udžbenika kao radnog materijala, odnosno da pruža mogućnost da se učenici sa određenim temama upoznaju samo na osnovu historijskih izvora tj. da se izbjegne davanje gotovih činjenica kroz lekcije što korištenje historijskih izvora često čini nepotrebnim.
5. Promijeniti način biranja recenzenata udžbenika historije
6. Izraditi posebne obrasce za recenzente udžbenika historije iz reda univerzitetskih profesora i iz reda nastavnika historije u osnovnim i srednjim školama koji bi recenzirali udžbenike po različitim kriterijima.